

Választás és képviselet

NAGY LEVENTE¹

ABSZTRAKT

Akár tágabb értelemben (filozófiai), akár szűkebb (politikai) megközelítésben elemezzük, a képviselet mindenképp poliszemikus fogalom, jelentését több szempont és tényező szabja meg, ezért vitatható fogalomként (contested concept) kezelendő. Politikai keretek közé szorítva, a képviselet fogalmának történeti feltárásával fény derül arra, hogy egy modern fejleménnyel szembesülünk, amelyben az ember-ember sajátos kapcsolatára utaló képviselő és képviselt közötti viszony szoros kapcsolatba van állítva a szabadsággal, a demokráciával, a szabad választásokkal vagy akár az igazságossággal, azaz, olyan fogalmakkal, amelyekhez a képviseletnek korábban nem, vagy csak igen ritkán volt köze. Plurális értelmezése ellenére, a demokratikus politikai képviseleten belül megkülönböztethetünk mennyiségi és tartalmi képviseletet.² Az előbbi – leegyszerűsített formában – a szavazói pártpreferenciák testületi levetülésére, vagyis a képviselők parlamenti párthovatartozásának szám szerinti megoszlására utal. Az utóbbi, a közérdeket érintő parlamenti döntésekre, kormányintézkedésekre vonatkozik, azzal az alapvető kérdésfelvetéssel kiegészítve, hogy vajon milyen – a „közérdek” forrását és formálását közvetlenül meghatározó – viszony áll fenn képviselő és képviselt között. Jelen dolgozat célkitűzése a képviselet fogalom szerkezeti keretekbe foglalása, annak reményében, hogy sikerül rávilágítani a demokratikus politikai képviselet lényegi aspektusaira, a fogalom dinamizmusára, különös hangsúlyt fektetve a mennyiségi képviseletre.

KULCSSZAVAK: *képviselet, felhatalmazás, mennyiségi és tartalmi képviselet, számon kérhetőség, visszahívhatóság*

ABSTRACT

Election and Representation

Whether we approach representation in a wider sense (philosophical) or in a narrower sense (political), the concept is – either way – polysemic, because its meaning is determined in many respects by many factors. Representation therefore should be dealt with as a contested concept. Political representation – it turns out – is a modern concept, in which the particular but very complex relationship between the representative and represented has been brought in close relationship with such basic concepts as freedom, democracy, free elections and justice, whereas

¹ Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet; e-mail: nagy.levente@arts.unideb.hu

² Bizonyos értelemben ízlés kérdése, hogy ki mely kifejezések párosítását preferálja: mennyiségi-tartalmi; statisztikai-minőségi; mennyiségi-minőségi, statisztikai-tartalmi, deskriptív-szubsztantív. Jelen tanulmányban az elsőt használom, noha egyik verzió sincs nagyobb hatással a többinél a kérdés lényegére.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

political representation had little or nothing to do with these core values earlier. In spite of the pluralist interpretation of the concept, we can distinguish statistical and substantive political representation, the first referring to voters' political preferences expressed in Parliamentary seats, while the substantive representation refers to the content of the governmental decisions in public affairs, with respect to social expectations. The purpose of this paper is to examine political representation through morphological method, for a better understanding of its inner structure and of the interdependency of its core elements.

KEYWORDS: *representation, authorisation, statistical and substantive representation, accountability, recall election*

Bevezetés

A „Választás és képviselet” legalább három kérdésfelvetésre készlet: Mi a választás? Mi a képviselet? Milyen viszony áll(hat) fenn a két fogalom között?

Ami a *választást* illeti, jelen tanulmány keretei között nem áll módomban egy részletesebb válaszadás, de általános (és bevezető jellegű) megközelítésben a választás lényege: több lehetőség közül egy vagy néhány alternatíva preferálása, ami – demokratikus keretek között – szavazatokban, majd e szavazatok sajátos aggregálása révén mandátumokban fejeződik ki. Kérdés persze, hogy az egyes szereplőkre (pártokra) leadott szavazatrészesedések, és az átváltás során kialakult mandátumrésztesedések között milyen mértékű megfelelés (arányosság) áll fenn.

A komplex fogalomként értelmezett *reprezentációról* (Pitkin 1967, Pennock – Chapman 1968, Birch 1971 és mások) általános megvilágításban elmondhatjuk, hogy akár látható, kézzelfogható (tárgy), vagy láthatatlan dologról (képesség, tulajdonság, jelleg), akár elvekről, gondolatokról, vagy valamilyen célkitűzés megvalósításáról van szó, a *reprezentáció*³ hagyományos értelemben vett lényege: valamilyen közvetítő mechanizmus révén, egy hiányzó dolog (ami amúgy van, de nincs jelen) megjelenítése (Pitkin 1967: 8–9), azaz, leképezéssel jelenlévővé tétele. E sajátos folyamat a „jelen-nem-levést” tehát „jelen-levésbe” fordítja át, ugyanis közvetítő mechanizmusok révén a reprezentálás megragadható, ábrázolható, megfogalmazható, vizuális vagy fogalmi-gondolati formát ad a reprezentáció tárgyának („A”), illetve olyan sajátos vonások, jegyek mentén képezi azt le, hogy a megjelenített kép („B”) nem téveszthető össze más dologgal.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy akár képi, akár gondolati leképezésről van szó, a reprezentáció tárgya és a leképezést elősegítő (és biztosító) „jelek” között analógiás

³ Noha a *reprezentáció* és a *képviselet* fogalmakat többen összemossák, megítélésem szerint a kettő nem szükségszerűen azonos jelentésű, többek között azért, mert a reprezentáció inkább valamilyen hasonlóságra törekvő megjelenítést (re-reprezentálást) érzékeltet, míg a képviselet esetében, az ember-ember közötti viszonyon belül valamilyen elvárás teljesítése, célkitűzések megvalósítására helyeződik inkább a hangsúly, akár a hasonlóságtól való eltérés árán is (kampányigéretnek be nem tartása, kormány által beígért célok nem követése stb.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

megfeleltetésnek kell lennie. Ez azonban nem szükségszerűen jelenti sem a tükörképhez hasonló levetülést, sem az „A” és „B” között létező elválasztás felszámolását. A reprezentáció tárgya és a levetült kép között ugyanis különbség (elválasztás, távolság) van, ami a reprezentáció alapfeltétele, hiszen a reprezentáció „egy elválasztás és megkülönböztetés nyomán jön létre” (Balogh 2012: 118). Ennek ellenére, a reprezentáció – főleg, ha annak deskriptív megközelítését emeljük ki – a minél tökéletesebb hasonlóság megvalósítására, a különbség felszámolására, a kettő közötti elválasztás feloldására, törekszik, ami – siker esetén – magának a reprezentációnak a felszámolását jelentené. A fogalom máig vitatott *paradoxona* ez.

Az „A” és „B” közötti eredendő elválasztás feloldhatatlan, a reprezentáció tárgya és annak levetült képe nem lehet azonos,⁴ és a reprezentáció során nem is az eredeti dolog önmaga visszanyerése a tét. Legfeljebb bizonyos jegyek mentén történő hasonlóságról beszélhetünk az egymástól elválasztott „A” és „B” között.⁵ Ezt az elválasztást sem úgy kell felfogni tehát, mint az önmagát prezentáló világ („A”) és annak re-prezentált, újraalkotott képe („B”) közötti határvonal, hiszen nem pusztá helyettesítésről, megismétlésről, valami eredendő dolog visszanyeréséről, de nem is „primer valóság” és „szekunder reprezentáció” viszonyáról van itt szó. Az elválasztás során az alapvető feladat nem „valódi” és „nem valódi” dolgokra történő szétválasztás, hanem inkább két, egymással összefüggő, de egymástól megkülönböztethető valóság – prezentáció és re-prezentáció – létének kihangsúlyozása (Balogh 2012: 117–119). A reprezentáció – ilyen értelemben – az egész vagy a részegészek sajátos levetülését, ábrázolását, mintázást, reflektálását jelentő fogalom,⁶ és ha netán

⁴ A tisztázás kedvéért, az *azonosság* – elemi megközelítésben – maga magával való egyenlőséget jelent. Én azonos lehetek önmagammal, de senki más nem lehet azonos velem, legfeljebb csak hasonló hozzám, ezért – megítélésem szerint – abban az esetben képzelhető el azonososság, ha önmagam érzelmi, szellemi, magatartásbeli, érdekalapú, értékközpontú „dolgait” jelenítem meg (identitásreprezentáció?). Azonban, ebben az esetben is megkülönböztethető egymástól például a belső érzélem, és e belső érzélem reprezentációját jelentő kivetült „kép”, ami tulajdonképpen a nyelv és a kommunikáció révén, kijelentéseken alapuló (propozicionális) sajátos leképezés, amolyan „láthatóvá tett érzélem”.

Az azonososság kapcsán, igen találó és beszédes példa René François Magritte (1898–1967) belga származású szürrealista festő egyik képe, amely egy almát, pontosabban egy alma tökéletes hasonmását ábrázolja. A kép alatt a következő szöveg áll: „Ez nem egy alma”, érzékeltetve, hogy a tökéletesen lefestett alma és a valódi alma közötti teljes vizuális (de nem materiális) hasonlóság semmiképp nem jelent azonososságot, hiszen a képen megjelenő alma nem önmagával azonos valódi alma. Az identitásreprezentáció kapcsán lásd többek között Gläveanu – Tanggaard 2014, Howarth 2011, Bourdieu 1992.

⁵ Hasznosnak vélem a matematikában (síkmértanban) is használt két ideillő kifejezés, az *egybevágóság* és *hasonlóság* felemlítését. Két háromszög például egybevágó, ha a két mértani alak megfelelő oldalai egyenlők (ez értelemszerűen a szögek egyenlőségét is jelenti). A két háromszög hasonló, ha a szögei egyenlők, de a megfelelő oldalak hossza különbözik. Hangsúlyozandó, hogy a két háromszög semmiképp nem lehet azonos, hiszen két, egymástól megkülönböztethető mértani alakkal van dolgunk.

⁶ Mely fogalom sokféleségét, komplexitását jól érzékelteti a következő néhány példa.

Egy tükör például csupán csak látható, nyugalmi állapotban vagy mozgásban levő tárgyak, személyek reflektálására alkalmas, de nem tud megjeleníteni láthatatlan, belső vagy külső lényegi vonásokat, amint egy hagyományos térkép is csak a látható, fizikai „valóság” kicsinyített pillanatképmását jeleníti meg.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

metaforikus jelleget öltenek, akkor is számolnunk kell ezekkel a tényezőkkal, mint a képviselet lényegi, a megjelenítést érzékeltető aspektusaival.

Több szempontból is változik a helyzet, ha a képviselet politikai töltetű, ez esetben ugyanis másról, többről van szó, mint tárgy-tárgy (tükrör, térkép), ember-tárgy (festő, szobrász) közötti viszony, netán bizonyos tulajdonságok, jellemek, érzelmek szimbolikus megjelenítése (művészetek, pszichológia). A politikai töltetű képviselet esetében – az előbbiektől eltérően – az ember-ember között olyan sajátos viszony kerül a középpontba, amely elsősorban nem a látható – nem látható, valódi – nem valódi ellentétpárokat, vagy a tökéletes mintázás szempontjait helyezi előtérbe, hanem más aspektusokra irányítja a figyelmet.

Ettől természetesen nem válik könnyebbé az elemző dolga, hiszen ahogy Nancy Schwartz is mondja, általános értelemben a képviselet egyszerűnek tűnik, mégis kevesen fogalmazzák meg tisztán és világosan, ugyanis a politikai képviselet több, mint pusztán kiküldetés vagy az egyéni vágyak és érdekek mentén történő megbízás, és mert a képviselet folyamata több, mint a hatalom és az ellenőrzés jogkörének kisa-játítása (Schwartz 1988).

Hannah Pitkin korábban említett reprezentáció-felfogása nyomán a politikai képviselet voltaképpen a polgárok hangjának, véleményeinek, perspektíváinak megjelenítése a közügyi döntési folyamatokban. Ez csak abban az esetben következhet be, ha a politikai szereplők (képviselők) nemcsak szimbolizálják a képviselteteket, hanem ténylegesen kiállnak a politika prondján, szót emelnek és cselekednek a szavazók nevében, az ő érdekeik mentén.⁷

Ez a megközelítés közel áll a demokratikus képviselet hagyományos doktrínájához, amelynek értelmében az egyének képviselőket választanak, hogy azok bizonyos ügyben végrehajtsák a nép akarátát. E hagyományos értelmezés azonban egyre nagyobb teret veszít, köszönhetően többek között Weber realista demokráciafelfogásának,⁸ a klasszikus képviselet-doktrína schumpeteri módosításá-

Egy festő vászonra „teszi” az eléje tártulót tájat, egy személy arcát (portrét), de annak ellenére, hogy mozdulatlan pillanatképet ábrázol, képes érzelmeket, jellemvonásokat is megjeleníteni a vásznon, „láthatóvá” téve azokat a szemlélő számára. Ez a megjelenítés ezért már értelmezés kérdése is. Ettől megint eltérő helyzettel szembesülünk, ha egy szerves dolgot (például egy élő fát) örökíti meg a festő, hiszen a vászonra „levetített” pillanatkép nem reprezentálja a napról napra növekvő, azaz változó fát.

Egy „felsőosztálybeli” személy a társadalmi rangjának megfelelő viselkedéssel reprezentálhatja saját kasztjának viselkedési normáit, de ez sem merül ki a pusztán megjelenítésben, hiszen magatartása, gesztusai interpretálások tárgyává válik, amint egy település valóságosan létező önkormányzati testületének képviseleti jellege bizonyára képzetünkben (és talán hitünkben?) jelenik meg, noha e képzet/hit mikéntje is erősen értelmezés függvénye lehet.

⁷ Lásd még „Political Representation”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Rev. 2018)

⁸ Weber szerint a népakarat egy politikai elit közvetítésével fogalmazódik meg, ezért a demokrácia az elitek uralma, annak az elitnek, amelyik versenyre kel a tömegek szavazataiért, és a tömegeknek legfeljebb a vezetők kiválasztásának módjában van beleszólása. Úgy tűnik, hangsúlyozza Weber, hogy az akaratképzés nem alulról felfelé vezet, hanem fentről lefelé történik (Weber 1987, 1996. Lásd még Körösi 2005, Bayer 2001).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselő

nak,⁹ illetve a Saward (2012, 2010), Disch (2015, 2011), Urbinati (2008, 2000) és mások nevével fémjelzett konstruktivista¹⁰ értelmezéseknek. Ennek ellenére, a Pitkin-féle reprezentációra alapozott politikai képviselő-értelmezés továbbra is számos kiindulópontként szolgálhat.

A politikai képviselő több pusztán reprezentációnál, ugyanis a „jelen-nem-levő” dolog megjelenítésének folyamatában a teljes hasonlóságtól gyakran eltérő irányt eredményező *innováció* is központi szerepet játszik. Az emberi kreativitás képviselőbe való beemelésével alapvető kérdésként tételeződik, hogy vajon hol húzható meg (ha egyáltalán lehetséges) az eltérés mértékének határa. Ezt nehéz eldönteni, az viszont bizonyos, hogy az innováció jelenlétével a képviselő nemcsak „életre hívás”, nemcsak megjelenítés, hiszen az emberi innováció beemelésével megjelenik a „reprezentációs szabadság”, és a kiinduló alapkérdés megfogalmazásával („Ki jelenít meg és mit, és ki ítéli meg a képviselő megvalósulását?”) a politikai képviselő óhatatlanul interpretáció kérdésévé is válik.¹¹

A politikai képviselő tehát szükségszerűen ember-ember közötti sajátos viszonyról szól, de nem minden ember-ember közötti viszony jelent automatikusan politikai képviselőt. Ahhoz, hogy ez utóbbiról beszélhessünk, az egyik ember másik ember általi *felhatalmazására* van szükség,¹² aminek következtében világossá válik a képviselő kiléte (deszkriptív, mennyiségi képviselő), majd fokozatosan az is kiderül, hogy az egyes döntéseik révén a felhatalmazottak milyen mértékben tevékenykednek a polgárok érdekeivel¹³ összhangban (szubsztantív, tartalmi képviselő).

Amint Pitkin is hangsúlyozza, a képviselő plurális jelentése nem a fogalom ködösségét jelenti (Pitkin 1967: 8), ellenkezőleg, annak tisztaságára utal, de az elemző feladata a különböző kontextusokban eltérő értelmezések megkülönböztetése. Itt nem misztikumot kell teremteni, véli Pitkin, hanem azt kell inkább a középpontba

⁹ A tisztázás kedvéért: a szerző a demokrácia „klasszikus” doktrínájáról beszél (Schumpeter 1976: 250), noha e kérdésben a „klasszikus” kifejezés általában a görög demokráciára utal, míg a Schumpeter által is említett 18. századi demokráciaértelmezések inkább a „hagyományos” jelzőt javasolnám. Schumpeter szerint „azon az állásponton lehetünk, hogy a nép szerepe a kormány létrehozása... Mi pedig meghatározzuk: a demokratikus módszer a politikai döntések meghozatalának az az intézményes rendje, amelyben bizonyos egyének a nép szavazatáért folytatott versengő küzdelem révén szerzik meg a döntési jogkört.” (Schumpeter 1976: 269. Lásd még Körösi 2019)

¹⁰ A konstruktivista képviselőértelmezés viszonylag bővebben kifejtésére a későbbiekben kerül sor.

¹¹ Ezért sem véletlen, hogy a reprezentáció (képviselet) misztikus, rejtélyes jelzőt kapott a fogalom történeti feltárása, analitikus értelmezése során (Pitkin 1967).

¹² A felhatalmazás jelen tanulmányban mindenekelőtt a választópolgárok általi felhatalmazásra vonatkozik, ez pedig formatív jelleget kölcsönöz a képviselőnek. Ennek kihangsúlyozása azért is fontos, mert, például egy külügyminiszter vagy egy nagykövet is politikai képviselői szerepet tölt be, de egy tömegrendezvényen elhangzó akklamáció is az adott vezető (vezér) egyfajta „képviseelői” szerepének elfogadásáról, elismeréséről árulkodhat, noha e szerepeket nem a választópolgárok közvetlen felhatalmazása támasztja alá.

¹³ Ezen a ponton, csupán annyit említek meg, hogy a polgárok érdekei kapcsán alapvető kérdésként tételeződik, hogy ki hozza létre és formálja a „köz” érdekeit: Képviselek? Képviselek? Vagy a kettő egyfajta kombinációjából jön létre az? (a kérdés kifejtését lásd a későbbiekben)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

helyezni, hogy a politikai képviselet egy sajátos és komplex megjelenítési folyamat. Az egyszerűnek tűnő képlet, amelynek értelmében „B” megjeleníti „A”-t! (Pitkin 1967: 10), nem jelenti azt, hogy a képviselet fogalmának értelmezése is egyszerű, annál is inkább, mert plurális értelmezési tartománya és vitathatósága mellett a fenti (elemi) formula számos kérdés megfogalmazására készít bennünket: Mi a képviselet tárgya?¹⁴ Milyen értelemben, és miként jelenik meg, vagy milyen értelemben tekinthető megjelenítettnek a képviselet tárgya?¹⁵ Ki véli vagy ítéli (het) meg a dolog megjelenítését, aminek „ténye” érdekcetrikus-értékalapú megközelítés és interpretáció kérdése is lehet?¹⁶ Milyen alapú a megjelenítés: érzelmi-pszichológiai, netán ésszerű magyarázaton nyugvó?¹⁷

A képviselet tehát többjelentésű fogalom, hiszen az érdekek, nézetek, felfogások sokfélesége a fogalom értelmezésének plurális voltát eredményezik. Az egyes interpretálások többé-kevésbé megállnak saját lábukon, de összevetve azokat, kiderül, hogy egyik sem tükrözi a „helyes” vagy teljes meghatározást, és nem nyújt magyarázatot a fogalom körül kialakult időtlen vitákra sem. Nincs egyetlen „megmervített”, mindent átfogó képviselet-értelmezés, ezért is szolgálhat némi segítséggel a fogalom elemzésében a morfológiai módszer, a Freedon-féle fogalomszerkezeti megközelítés (Freedon 2008).

A politikai képviselet fogalomszerkezete

Az alapvető politikai fogalmak *poliszemikusak*,¹⁸ többértelműségük azonban homályossá (Dieckman 1969) és vitathatóvá (*contested concepts*) (Gallie 1956) teheti ezeket a belső feszültséggel telt fogalmakat. Nem véletlen tehát az egyértelműsítősükre (*decontestation*) irányuló törekvés (Freedon 2008).

¹⁴ Természetesen nem mindegy, hogy fizikai tárgyat, emberi jellemet, valamilyen társadalmi csoport kulturális – szociológiai aspektusait (nem, etnikum, vallás, társadalmi pozíció stb.), vagy nyíltan közölt tartalmat (közügy) kell megjeleníteni.

¹⁵ E kérdésfelvetés azért is indokolt, mert gyakran szimbolikus, máskor konkrét vizuális formában, megint máskor elménkben, gondolati, érzelmi vagy hitvilágunkban jeleníthető meg a reprezentáció tárgya.

¹⁶ Erre főleg akkor kerülhet sor, ha a politikai képviselet léte feltételezhető egyesek, tagadható mások részéről. A leegyszerűsített realista elv értelmében azok számára létezik a képviselet, akik ténylegesen hiszik a képviselet jelenlétét, ez azonban aligha lehet segítségünkre a későbbiekben a képviselet hagyományos és konstruktivista értelmezései közötti különbségtétel terén.

¹⁷ Az érzelmi megjelenítés esetében kérdés, hogy érzi-e a képviselt, hogy ő képviselve van. Ha igen, milyen szempontok mentén érzi így, vagy mi lehet az oka vagy magyarázata ennek az érzésnek? (Pitkin 1967: 10). Az ésszerűség-alapú képviselet kapcsán feltételezhetjük, hogy racionális szempontok mentén történik a magyarázat, ami megalapozott feltételezése lehet annak, hogy „A” képviselve van „B” által (de ez sem jelent teljes bizonyosságot).

¹⁸ A görög eredetű kifejezés arra utal, hogy vannak szavak, amelyek több, egymáshoz kapcsolódó jelentéssel bírnak.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

A következőkben alkalmazott morfológiai módszer nem teljesen analitikus vagy kontextuális, és a Koselleck-féle társadalomszerkezeti és fogalomtörténeti „kombinációs” megközelítésnek sem felel meg teljességgel, noha figyelembe veszi a társadalmi változásokat. E módszerekhez viszont valamilyen szinten kötődő, a Freeden-féle fogalomszerkezeti eljárásra támaszkodva kísérlem meg a demokratikus politikai képviselet fogalmának (vázlatos) bemutatását. Ezzel a módszerrel a politikai képviselet alapvető komponenseit (magelemek: *core concepts*) próbálom meg csokorba szedni, kiemelve, hogy célom nem néhány statikus, „időtlen”, monolitikus jelentésű elemek felsorakoztatása. Ellenkezőleg, a képviselet fogalmának szerkezeti felépítésével a különböző korszakokban – a különböző aspektusokat megjelenítő szakirodalomra is alapozva – e fogalmak dinamikusságát, plurális jelentéseit, időről időre tapasztalható tartalmi változásait is szeretném érzékeltetni.¹⁹

Az alapvető politikai fogalmak „időről-időre tapasztalható változása” azt is sejteti, hogy e fogalmak maguk nem légtüres térben születtek, nem önálló életet élő tényezők, amelyek mindentől elszigetelten léteznek, hanem adott kontextusba ágyazottnak a történelmi-társadalmi-politikai körülményekre (változásokra) adott egyfajta reflexiók, és e változásokhoz igazodva, újabb és újabb tartalmakkal módosulnak, gazdagodnak. E belső jelentésváltozások sorozata a különböző korszakok szerzőinek munkáiból is (többnyire) nyomon követhető, hiszen e szerzők a fogalmak és a mögöttük lévő valóság közötti komplex kapcsolatokra (a fogalmakon kívüli, illetve a fogalmakon belüli világ megfeleléseire, azok strukturális hasonlóságaira is) fókuszálnak. Ez alól, természetesen a képviselet fogalma sem kivétel,²⁰ amelynek alap-

¹⁹ Ez a lépés bizonyos értelemben a képviselet *diakronitását* juttathatja eszünkbe, ami tulajdonképpen történetiséget kifejező, a fogalom társadalmi-politikai kötöttségéből adódó, és időben egymásra következő jelentések sorozatát (jelentésváltozásait) emeli ki.

²⁰ A képviselet értelmezése kapcsán gondoljunk például a klasszikus értelemben vett népgyűlés-demokráciára, majd a hagyományos értelemben vett képviseleti demokráciára, melyben a nép „kezébe kerül az ügyek eldöntése”, ezért képviselőket választ, akik a maguk során végrehajtják a nép akaratát (Schumpeter 1976: 250), hiszen a demokrácia népakaratról szól, a felhatalmazottak dolga pedig ennek megvalósítása (Plamenatz 1973: 39). A Weber-i realizmus, aztán a schumpeteri fordulat, amelynek értelmében a politikai valóság azt támasztja alá, hogy a polgárok közügyekben való döntése másodlagossá válik a döntéseket meghozó képviselők megválasztásának javára, majd a konstruktivista irányzat alap gondolatai olyan változásokat jelentettek, amelyek új tartalommal töltötték meg a képviselet fogalmát, ártértékelték a képviselő-képviselt komplex viszonyát, és a képviseletelméleteket (és persze a demokráciaelméleteket) a politikai valósághoz adaptálták.

E változásfolyamat nem a véletlen eredménye, ha a történelmi-társadalmi-politikai szempontokat nézzük. *Nemzeti szinten* a néppártosodás, a politika mediatisálódása, perszonalizálódása, a populizmus fokozatos térhódítása és a vezérdemokráciák kibontakozása (Körösi 2005, 2019), illetve a társadalmi mozgalmak, érdekcsoportok, civil szervezetek egyre nagyobb szerepvállalása például az informális képviselet térnyerését eredményezte, ami a formális képviselet súlyának ártértékeléséhez vezet. Ez az ártértékelés *nemzetközi szinten* is szükségessé vált, hiszen a túlzott formális képviseletértelmezés – úgy tűnik – ezen a szinten is kevésbé fedi le a politikai valóságot (Warren and Castiglione 2004, Warren 2001). Ennek egyik oka, hogy az egyes országok polgárainak életére egyre nagyobb hatással vannak a nemzetközi, nemzetek fölötti, illetve a politikai hatalmon kívüli szereplők, mint például az ENSZ, vagy számos NGO

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

vető elemei kölcsönös összefüggésben állnak egymással az alapszerkezeten belül, és amelyek többnyire szemantikai mezővel veszik körül magukat.

A demokratikus politikai képviselet általam felvázolt fogalomszerkezeti „képlet” tehát négy alapvető komponensből (magelemből) tevődik össze: felhatalmazáson nyugvó *ember-ember közötti viszony*; *mennyiségi képviseletre* való felhatalmazás; a felhatalmazásból eredő *tartalmi képviselet*; a felhatalmazottak *számon kérhetősége*. A felsorolt elemek, külön-külön emlékeztethetnek a politikai képviseletre, de távolról sem merítik ki annak értelmezési tartományát. Együttesen azonban egy olyan interakciós fogalomhálót képeznek, amely jelentős mértékben lefedi a demokratikus politikai képviselet leglényegesebb tartalmi aspektusait.

Ember-ember közötti sajátos viszony

Az első alapelem tehát a felhatalmazáson nyugvó, *ember-ember közötti viszony*, amely megkülönbözteti a politikai képviseletet minden más képviselettől, a tágabb értelemben vett reprezentációtól. Korábban is utaltam rá, hogy az általánosságban értelmezett *megjelenítésre* sor kerülhet tárgy-tárgy között (még ha történik is itt emberi beavatkozás), ember-tárgy között, illetve ember-ember között, noha ez utóbbi nem szükségszerűen jelent politikai képviseletet.²¹

A demokratikus politikai képviselet azt jelenti, hogy intézményes keretek között „X” személy (vagy közösség) felhatalmazza „Y” személyt (vagy testületet), hogy döntéseket hozzon és cselekedjen „X” nevében (érdekében). E jogátruházás maga jelenti a döntés és cselekvés legitimációs alapját. Ez a politikai képviselet abban az esetben tekinthető valóban demokratikusnak – jelen tanulmány szerint – ha a felhatalmazást a társadalom tagjai végzik választás útján, illetve, ha a folyamat bizonyos intézményes feltételek mellett történik (behatárolt időre történő felhatalmazás, számon kérhetőség lehetősége stb.). Világos, hogy e képviselet két alapvető résztvevője a *képviselő*, illetve a *képviselt* fél, de e képviselet csak abban az esetben lehet tehát

(Nem Kormányzati Szervezet – Non-governmental Organization) stb. (lásd Rehfeld 2006), akik gyakran az egyes demokráciák polgáraiért „lépnek fel”, az „ő nevükben” szólalnak meg, és az „ő érdekeikre” hivatkozva cselekednek. A globalizációs trend következtében tehát az egyes államok veszítenek hatalmukból, az informális szereplők javára, így a megválasztott képviselők kevésbé tudják érvényesíteni szerepüket, megvalósítani beígért célkitűzéseiket (Újból előtérbe kerül az egyik alapvető kérdés: Ki is tekinthető tényleges képviselőnek?). Ezzel, értelemszerűen a képviseleti számon kérhetőség és felelősségre vonhatóság hagyományos értelmezése is más alapokra helyeződik. A politikai képviselet fogalmának tehát reflektálnia kell a megváltozott nemzeti és nemzetközi politikai kontextusra (Grant-Keohane 2005, Saward 2009). E lényegi szempontok részletesebb kibontására terjedelmi korlátok miatt sem kerülhet sor.

²¹ A színész megjeleníthet egy konkrét emberi karaktert. Egy vállalati megbízott képviselheti a cég tulajdonosát, amint egy katonatiszt is képviselheti katonáit, illetve egy magánszemély is kiállhat az afrikai éhező gyerekekért, képviselheti ügyüket különböző fórumokon. Ezek azonban nem politikai töltetű képviseletek.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

politikai és demokratikus, ha meghatározott procedúrával és feltételek mellett történik a jogátruházás.

Mennyiségi képviseletre való felhatalmazás

MENNYISÉGI KÉPVISELET

A második alapelem a *felhatalmazást* követő első fázisként létrejövő, mandátumalapú *mennyiségi képviselet*,²² amely a képviselők kilétét helyezi középpontba, azt, hogy a választópolgárok politikai (párt)preferenciája²³ függvényében milyen összetételű a törvényhozó testület. Más szavakkal, a társadalom politikai megosztottsága és a törvényhozó testület politikai tagoltsága közötti megfeleltetés a mennyiségi képviselet alapja. Ha hasonlóság áll fenn a kettő között, azt jelenti, hogy az egyéni politikai akaratok *arányos mértékben* torkollnak kollektív akaratba és jelenítődnek meg a törvényhozó testületben. E megjelenítés mandátumok formájában jut kifejezésre, és akkor mondható tehát „sikeresnek”, ha az egyéni pártpreferenciák összképe és a parlament pártalapú összetétele között teljes a megfeleltetés. A matematika nyelvén szólva: a tényleges mennyiségi képviselet a két „idom” (szavazói preferenciák-parlamentari összetétel) közötti teljes hasonlóságot jelenti.

A *mennyiségi képviselet* lényegét (Nagy 2015a: 29–37, Mclean 1993: 172–196) nem a felhatalmazott személyek cselekedetei és e cselekedetek tartalma, hanem a képviselők kiléte képezi. A felhatalmazással egyenlőtlen felek közötti viszony értelmében tehát nem a „Mit cselekedik majd a képviselő?”, hanem a „Ki a képviselő?” kérdés kerül előtérbe. Ez a képviselet nem *szubsztantív*, tartalmi tevékenységre, hanem inkább *deskriptív* jellegű, mennyiségi hasonlóságra fókuszál (Pitkin 1967: 60–91), és mindez *szimbolikus* jelleget is ölt mindaddig, amíg a képviseltek elfogadják a képviselőket, és hisznek abban, hogy ez utóbbiak eleget is tesznek majd képviselői feladataiknak (szerepüknek).

Függetlenül attól, hogy mit cselekszik majd a parlament, ahogy az arányos választási rendszerek egyik kiemelkedő úttörője, Thomas Hare is mondta, bármely társadalmi kisebbség kizárása a törvényhozó testületből ellentmond a képviselet eszméjének (Hare 1873: XXIX), amely megköveteli a választópolgárok politikai

²² Kiemelendő, hogy a parlamenti összetételt kifejező mennyiségi képviselet a felhatalmazás folyamatának közvetlen eredménye (következménye), de a kettő közötti függés ellenére a két fogalom kettéválasztandó az elemzések során.

²³ Megjegyzendő, hogy a választópolgárok politikai preferenciái számos tényező összjátékaként bontakoznak ki, hiszen az ez irányú szavazói akaratok az állampolgárok képességeitől, tulajdonságaitól, kompetenciáitól, adott társadalmi-gazdasági helyzetétől, etnikai és/vagy vallási beállítottságától, és nem utolsósorban a hatalom rájuk gyakorolt hatásától is nagymértékben függ. Ennek bővebb kifejtésére nem kerül sor, hiszen összetettsége miatt e kérdés akár egy különálló, terjedelmesebb tanulmány alapvető témáját is képezhetné.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

preferenciájának teljes parlamenti „jelenvalóságát”. Hare korántsem az egyedüli e kérdésben, hiszen a deskriptív hasonlóság jelentőségének kiemelése számos szerző művében nyomon követhető.

Parlamenti összetételre, azaz mennyiségi képviseletre utal többek között az alapító atyák egyik jelentős személyisége, John Adams is, aki az 1780-as években állította, hogy a törvényhozó testületnek „a nép pontos megfelelő képmásának kell lennie kicsiben”,²⁴ és a társadalmi gondolkodásra, érzelmekre, tevékenységekre egyaránt vonatkozó portré minőségét a hasonlóság maga határozza meg.²⁵

A francia forradalom egyik kiemelkedő politikusa, Gabriel R. Mirabeau gróf (1749–1791) szerint is a képviselet a „nemzet tükörképe”. A rendek és a nemzet közötti aránylás olyan, véli Mirabeau, mint ahogy a térkép aránylik a valós világ méreteihez, de akár egészről, akár részegészekről van szó, a másolat és az eredeti arányai teljesen hasonlóknak kell, hogy legyenek (Nohlen 1984: 85–89).

Hasonlóan vélekedik az alapító atyák egy másik képviselője, James Wilson is, aki szerint amint egy portré sikerét a hasonlóság mértéke szabja meg, úgy a törvényhozó testület képviseleti jellegét a társadalom egészének pontos másolata határozza meg (Farrand 1927). A képviseleti testület lényege abban van, hogy teljes mértékben leképezze a nemzeti érzést és hangulatot (Burke 1770, Pitkin 1967: 61).²⁶

John Stuart Mill a képviselet mennyiségi formája kapcsán úgy véli, hogy csak abban az esetben beszélhetünk a szavazópolgár tényleges vagy közvetlen képviseletéről, ha az általa támogatott jelöltből képviselő lesz (Mill 1867, Spafford 1985), és kérdés, hogy milyen mértékű „képviseleti kötelék” alakul ki választók és képviselők között. E kötelék akkor „megfelelő”, ha a társadalom politikai preferenciája arányosan vetül le a parlamentbe, vagyis, ha a nép többsége többségi, a nép kisebbsége kisebbségi képviselet formájában van jelen a törvényhozásban.

A nemzet vagy közvélemény tükörképeként, a társadalom erővonalainak min-tázataként emlegetett képviselőtestület kapcsán jegyezte meg a fábiánus Sidney Webb, hogy a brit felsőház a „lehető legrosszabb képviseleti testület, hiszen egyáltalán nincs benne képviselete a fizikai munkásoknak, a boltosoknak, a tisztviselőknek, vagy a tanároknak, nem is beszélve a társadalom felét kitevő nőkről.” (Friedrich 1950: 304–305)²⁷

²⁴ John Adams (1852–1865): „Letter to John Penn”, *Works In*: Pitkin 1967: 60.

²⁵ Megjegyzendő, hogy ez a hasonlóság azért tágabb jelentésű, mint a mai értelemben vett, demokratikus felhatalmazással történő (mandátumalapú) képviseleti hasonlóság.

²⁶ Az eddig felsorolt szerzők gondolatai („nép pontos képmása”, „társadalom gondolkodására és érzelmére vonatkozó portré”, „a nemzeti érzés és hangulat leképezése”) utalhatnak a törvényhozó testület döntéseinek kimenetére is (tartalmi képviselet), de vitán felüli, hogy a parlament összetételéhez (mennyiségi képviselet) is egyértelműen kapcsolódnak.

²⁷ Igaz, Friedrich írásából nem derül ki, hogy a Webb házaspár felsőházzal szembeni kritikája mikor hangzott el (ugyanis az 1867-es, majd az 1884-es reformmal is csak szélesítették a választásra jogosultak körét, de az általános választójogot csak 1928-ban vezették be az Egyesült Királyságba, ami ennek függvényében más és más színezetet kölcsönöz a képviseletnek és képviseleti testület értelmezésének),

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Ha képviselni annyit jelent, mint „képviseletinek” lenni, azaz, a képviseletre tipikus jegyekkel, a „közösségre vonatkozó karakterjegyekkel” rendelkezni a képviseleti szerep betöltése érdekében, akkor a választás „egy olyan módszer, amely kiválasztja a képviselői tulajdonságokkal rendelkező személyeket” (Friederich 1950: 267).

Itt viszont tisztázásra szorul, hogy pontosan mire is vonatkoznak a „tipikus”, vagy a „közösségre vonatkozó karakter”-jegyek, ugyanis, a „tipikus” jelző vonatkozhat a választói közösség átlagára, a képviseltek medián szereplőjére,²⁸ másfelől, a jelző vonatkozhat a képviselői szerepre, megalapozott tudás mellett bizonyos tulajdonságokra (meggyőző erővel bírás, karizma), reális, de vonzó ígéretek megfogalmazására, azaz, kellő kompetenciára. Ezekkel a tulajdonságokkal rendelkező személy talán könnyebben el tudja hitetni a polgárokkal, hogy „közülük való”, „kiáll értük” és képviselni is fogja őket. A kellő kompetencia, a megfelelő retorikai képességek viszont nem a közösség „tipikus” jegyei, nem átlagos vonások, inkább kiemelkedő képviselői tulajdonságok.

Ilyen értelemben, ahogy Alfred de Grazia is kiemeli, feszültség húzódik végig a kettő között, hiszen lehet, hogy a szavazók jelentős része igényli, hogy képviselőjük rendelkezzen a közösségre vonatkozó tipikus vonásokkal (a hasonlóság kedvéért) (Grazia 1951: 5–8), mégis, gyakran kiemelkedő jegyekkel rendelkező képviselőt választanak meg, annak ellenére, hogy ő nem rendelkezik a közösség tipikus („medián”) vonásaival (Pitkin 1967: 78). Ha ez így van, akkor a képviselő a közösség kevésbé „tipikus”, inkább „ideál-tipikus” megtestesítője (Pitkin 1967: 79). Ehhez kapcsolható Grazia figyelemre méltó megállapítása, miszerint a képviselőnek nem emberi tulajdonságokat, nem személyiségjegyeket kell megjelenítenie és megtestesítenie, hanem elsősorban a közösség által elfogadott normák képviseletét kell vállalnia (Grazia 1951: 6), noha nem egyértelmű, hogy e normák pontosan mire vonatkoznak.

Elgondolkodtató Marion Young gondolata is, hiszen ő a képviselet képmáseléti értelmezése révén irányítja a figyelmet egy sajátos mennyiségi hasonlóságra. Young nem a társadalom parlamenti lekicsinyített megfeleltetésre helyezi a hangsúlyt, ugyanis a társadalmi vélemények és érdekek sokféleségében – szerinte – a képviseletnek a közösségen belüli különbözőségek *egységesített* „képmását” kell megjelenítenie (Young 1986).

és talán azt is figyelembe kell venni, hogy a felsőház a brit politikában nem játszott képviseleti szerepet, ennek ellenére a mennyiségi képviseletre vonatkozó megjegyzés arra utal, hogy annak megvan a maga jelentősége (a Webb házaspár szerint is).

²⁸ Egy „tipikus” farmer – a példa kedvéért – az, akinek van egy átlagos farmja, aki a többi farmerhez hasonlóan ellátja a farmi teendőket, aki többnyire úgy és olyan irányok mentén gondolkodik, mint a legtöbb farmer. Lévén ő az általános farmer-mentalitás és attitűd megtestesítője, rendelkezik a helyiek képviseletére alkalmas (tipikus) jegyekkel, ezért megválasztható és a parlamentbe küldhető (Pitkin 1967: 76).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Hasonlóan fogalmaz Balogh László is, miszerint a képviseleti reprezentáció nem a teljes hasonlóságot, „hanem sokkal inkább a sokaság egységét fejezi ki” (Balogh 2012: 118).

Más irányból közelíti meg a kérdést Nadia Urbinati, aki úgy véli, hogy a képviselet elsődleges szerepe nem a különböző érdekek aggregálása, hanem a szabadság (jelen)létéhez szükséges nézeteltérések fenntartása (Urbiandi 2000).

Záró gondolatként, az arányos választási rendszerek jelentősége a „méltányosnak” tekintett választási eredmények tekintetében aligha képezi vita tárgyát. Ezek alkalmazása a társadalom párpolitikai preferenciájának hű levetülését alapozhatja meg, abban a tekintetben azonban nem szolgálnak eligazítással, hogy a mennyiségi képviselet kapcsán a politikai-ideológiai szempontokon túl van-e, és ha igen, milyen mértékű igény mutatkozik más szempontokra. A kérdés úgy is feltehető, hogy vajon a mandátumalapú mennyiségi képviselet terén a szavazók preferenciáit csupán ideológiai-pártpolitikai szempontok határozzák meg, vagy célszerű más szempontokra is figyelni.

A kérdésfelvetés annál is inkább indokolt, mivel az Adams-féle gondolat, Hare aggodalma, hogy egyetlen társadalmi kisebbség se maradjon ki a törvényhozó testületből, vagy a Webb házaspár az irányú elégedetlensége, hogy a fizikai munkások, a boltosok, a tisztviselők és a tanárok, illetve a társadalom felét kitevő nők nincsenek képviselve, mind arra utal, hogy több szociológiai tényező is közrejátszik (közrejátszhat) a mennyiségi képviseletben. Ha igen, vajon melyek ezek a tényezők, és milyen szerepük lehet a mennyiségi képviselet megítélésében.

Ezen a ponton kerül előtérbe a *szociológiai determinizmus* fogalma, amelynek lényege abban a pszichológiai meggyőződésben keresendő, hogy alapvető társadalmi-szociológiai szempontok mentén egy adott csoporthoz tartozó („közülünk való”) képviselő jobban képviseli a képviseltek érdekeit, mint egy „kívülálló”. Tény, hogy adott közösséghez – ilyen szempontok mentén – szervesen kötődő képviselő esetében tiszta szándék és nagyobb megfelelési törekvés valószínűsíthető, a „belső” képviselő jelenvalósága azonban még nem eredményez automatikusan hatékonyabb (tartalmi) képviseletet.

Valószínűsíthető, hogy egy adott kerület női szavazópolgárainak túlnyomó többsége például támogatja a parlamenti választásokon induló női jelöltet, győzelme azonban nem garancia a nők érdekeinek jobb képviselésére, főleg egy nála esetleg tapasztaltabb, a kérdésben jártasabb, kompetensebb férfi képviselővel szemben. Ettől függetlenül az ilyen és ehhez hasonló szempontok jelenléte a választók szemében valós lehet, hiszen a polgárok ténylegesen hihetnek benne, kérdéses viszont, hogy a mennyiségi és tartalmi képviseltek közötti korreláció determináltan egyenes arányú-e (Mclean 1993).

Jelen dolgozat elsősorban a szavazók politikai preferenciái mentén közelíti meg a mennyiségi képviseletet, ez azonban nem jelent kizárólagos jelleget. A képviselet

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

„általános elméletének” elemzésében ugyanis, a képviselőnek a képviseltek általi elismerésére helyezve a hangsúlyt,²⁹ Rehfeld kiemeli, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni többek között a demográfiai, területi, regionális, szakmai, nemi, etnikai kisebbségi szempontokat (Rehfeld 2006). Ha jelen vannak e tényezők, akkor indokoltan feltételezhető, hogy a szavazói preferenciák kialakításában nemcsak ideológiai meggyőződések, értékalapú politikai mérlegelések, közügyi megfontolások (akár „lentről” formálódnak, akár „fentről” jönnek ezek a közügyek) játszanak szerepet, hanem bizonyos szociológiai-kulturális tényezők is, noha nehéz megítélni a szerepek mértékét.

Ha elfogadjuk bizonyos deskriptív tényezőket (földrajzi régió, nem, kisebbség, etnikai hovatartozás stb.) számszerű levetülésének a jelentőségét, akkor nem tűnik alaptalannak Mona Krook aggodalma sem, mondván, hogy még napjainkban is kevesebb nő indul a választásokon, vagy épp kevesebb nőt „termelnek ki” a pártok politikusi szerepre, mivel – úgy tűnik – nagyobb igény mutatkozik a politikai elit részéről férfi jelöltek indítására (Krook 2009, 2010).

Hasonló hátrányokról számol be a kisebbségek terén Andrew Reynolds is, aki szerint a Pitkin által értelmezett formális képviselet egymagában túlzottan behatárolt, hiszen a képviseletre való intézményes felhatalmazás egymagában figyelmen kívül hagyja, hogy milyen összetételűnek kell a parlamentnek lennie a sikeres képviselethez (Reynolds 2006).

Ettől eltérő állásponton van Eric Guntermann, aki szerint a mennyiségi képviselet javulásával nem szükségszerű a tartalmi képviselet javulása (Guntermann 2019: 57), hiszen az „A” párt többségi választási rendszer melletti parlamenti dominanciáját némileg mérsékelheti egy új, arányos rendszer, de a méltányosabb mennyiségi képviselet aligha fog javítani a tartalmi képviseleten – parlamentáris demokráciában –, ha az „A” pártnak, szerényebb mértékben, de továbbra is domináns szerepe van a törvényhozásban, és egymaga alakíthat kormányt.³⁰ Olyan választási rendszerre van szükség, emeli ki Reynolds, amely a regionális és demográfiai szempontok megjelenítése mellett hozzájárul a kisebbségek kellő mennyiségi képviseletéhez, ami egyben mérsékeli – nem pedig mélyíti – a különböző társadalmi-etnikai csoportok közötti konfliktusokat (Reynolds 2006).

Kiemelésre érdemes, hogy az etnikai alapú politikai preferenciaformálás napjainkban is erőteljes, főleg azokban a demokráciákban, amelyeket mély etnikai alapú társadalmi és politikai törésvonalak jellemeznek. Ezekben az országokban az etnikai

²⁹ Ez azért is érdekes aspektus, mert ebben a megközelítésben a képviseletnek nem kell szükségszerűen demokratikusnak lennie (Rehfeld 2006: 2)

³⁰ Ne feledjük azonban, az arányos választási rendszer érdemben megváltoztathatja a parlament összetételét, illetve megnövelheti a koalíciós kormányalakítás esélyét, javítva mindenképp a mennyiségi képviseleten.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselő

kisebbséghez tartozó szavazók túlnyomó többsége számára a jelöltek etnikai hovatartozása gyakran fölülír minden más – ideológiai és politikai – preferenciát.³¹

Összegezve, a politikai preferenciák mentén történő arányos levetülés demokratikus elvárás, vagy úgy is megfogalmazhatunk, hogy a 20. század folyamán a társadalom pártpolitikai tagolódása és a parlament pártalapú összetétele közötti megfeleltetés demokratikus normává erősödött.³² Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a választópolgárok preferenciáinak formálásában – különböző kérdésekben különböző mértékben – jelentős szerepük lehet a fent említett szociológiai tényezőknek is.

FELHATALMAZÁS

A mennyiségi képviselő értelmében a felhatalmazott személy – képviselői minőségében – megtestesíti a választói akaratot, illetve döntéseket hozhat közügyi kérdésekben. Ő az a személy tehát, aki „kiáll” (*stands for*) a felhatalmazóért, aki felhatalmazásával „jelenvalóvá” teszi a parlamentben a felhatalmazók politikai vagy pártpreferenciáját, függetlenül a képviselő tárgyának forrásától, attól, hogy eleve adott társadalmilag a közérdek, vagy „fentről lefelé” jön az létre és formálódik.³³

Demokratikus értelemben, mennyiségi képviselőre való felhatalmazásra formálisan, intézményes keretek között, szabad és általános választások révén kerülhet sor. Az alkotmányban előírtak alapján a nép közvetett hatalomgyakorlóvá válik azáltal, hogy *átruházza* a közhatalom gyakorlásának jogát a megválasztott képviselőkre, akik egyben a parlament politikai (pártalapú) összetételét is meghatározzák. A felhatalmazással tehát egy sajátos – feltételekhez kötött³⁴ – alá-fölé rendelési viszony alakul ki képviselő és képviselt között. E feltételek lényege, hogy a két fél közötti alá-fölé rendelési viszony nem jelenthet teljes kiszolgáltatottságot, illetve, hogy a felhatalmazás behatárolt időtartamra szól. A demokratikus felhatalmazás tehát nem korlátlan „elhalmozás”.

³¹ Közép-Kelet-Európa országai mellett az egyik legkésebb példája az etnikai alapú preferenciaformálásnak Kanada, ahol az 1991-ben alakuló, és a szövetségi parlamenti választásokon első ízben 1993-ban induló francia nemzeti párt, a Bloc Québécois (BQ) csak a francia tartományban (Québecben) indított jelölteket, és egy-két kivételtől eltekintve, bőven fölülreprezentált eredményeket ért el, természetesen nemzetiségi alapon. Lásd többek között Nagy 2015: 135–158, Bosc – Gagnon (eds.) 2017.

³² Főleg, ha a választójog azonos értékűsége és a szavazati súlyegyenlőségen túl elsősorban a szavazatok mandátumra váltásának – a lehető legegyszerűbb – értékegységére gondolunk. A bővebb kifejtést lásd a későbbiekben.

³³ Akár az egyik, akár a másik megközelítést helyezzük előtérbe, „közös nevezőre” hozott (köz)ügyek megjelenítéséről van végső soron szó.

³⁴ A feltételekhez kötöttségre azért van szükség demokratikus keretek között, mert nem minden politikai képviselő automatikusan demokratikus jellegű (Rehfeld 2006).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Végső soron arról van szó, hogy az egyéni szintű szavazói preferenciák előre rögzített procedúrák és formulák mentén mandátumokká alakulnak át, és e mandátumok aggregátuma jelenti a törvényhozó testület pártösszetételét. Más szavakkal, a pártpreferenciákra vonatkozó egyéni akaratok kollektív akaratba történő, mandátumokban kifejezett megjelenítése egy sajátos felhatalmazási folyamat eredménye, melyben a parlamenti összetételt meghatározó preferenciák több tényező (hatalmi, szociológiai stb.) összhatására formálódnak.

A MENNYISÉGI KÉPVISELET JELENTŐSÉGE

Széles körben elfogadott álláspont, hogy egy kormány megítélése attól függ, hogy a ciklus alatt milyen eredményeket tud felmutatni. Ez egyértelműen a hatalmi tevékenység tartalmi aspektusára vonatkozik, ezért, indokoltan tehető fel a kérdés, hogy a tartalmi képviselet elsődlegessége mellett vajon miért fontos a parlament statisztikai összetételével is behatóbban foglalkozni. Válaszom, hogy a képviselet mennyiségi aspektusa nemcsak *elégtételt adó* (pszichológiai, méltányossági és politikai szempontból egyaránt) lehet, hanem *a rendszer demokratikusabbá tételéhez is hozzájárulhat*, illetve *felmérő-tájékoztató szerepet* is betölt a politikai szereplők egymáshoz való viszonyításában. Ezen túlmenően, még egy – noha nem annyira egyértelműen elsődleges, de mégis fontos – szempont lehet, hogy a választói akaratok mandátumalapú megjelenítésével a mennyiségi képviselet mentesülhet attól az alapvető konstruktivista kritikától (Saward 2012, Disch 2015, és mások), amely szerint téves az a feltételezés, hogy a képviseleti felhatalmazás előtt már létezik egy „társadalmi szubsztrátum”, a maga rögzített preferenciáival. Ilyen közösségi preferencia ugyanis – állítják a konstruktivisták – nem létezik, és a polgárok törekvése tehát nem az eleve „létező” preferenciák megvalósítása, hanem inkább pártjaik, vezetőik követése. A formatív jelleget öltő, azaz, a szavazatokat mandátumokká váltó mechanizmussal létrejövő mennyiségi képviselet valós, konkrét formát ölt, függetlenül attól, hogy a szavazói kollektíva, a politikai elit, vagy e kettő valamilyen egyvelege tekinthető a közügyek forrásának.³⁵

Pszichológiai szempontból, egyrészt, minél inkább teljes a szavazói akaratok parlamenti levetülése, annál kevesebb szavazat vész el („megy kárba”), és értelemszerűen, annál kevesebb szavazó tapasztalja meg az elvesztegetett idő és energia miatt érzett csalódást. Másrészt, széles körű elégedettséget jelenthet, minél több szavazó véli vagy érzi úgy, hogy az általa megválasztott képviselő kiáll majd a közösen elfogadott és támogatott értékek, célkitűzések mellett. E gondolathoz kapcsolva, ha

³⁵ Az viszont mindenképp elgondolkodtató, hogy ha a szavazói preferenciák hatékony hatalmi manipulációs gépezet hatására alakulnak ki, „hamis tudattal” ruházva fel a polgárokat (Csepeli 1997: 379), akkor lehet-e, vagy érdemes-e egyáltalán tényleges képviseletről beszélni.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

a szavazóban tudatosul, hogy a saját nézetei és célja, illetve a képviselő nézetei és célkitűzései között összhang van, és ha ez még párosul hasonló emberi vonásokkal, esetleg társadalmi-szellemi hasonlóságokkal, akkor könnyen kialakulhat a szavazóban az érzés, hogy a képviselő „jobban” fogja őt majd képviselni. A „hozzánk hasonló”, a „közülünk való” érzés nem garantáltan, de hozzájárulhat a szavazópolgár nagyobb elégedettségéhez, legalábbis közvetlenül a választások után.

Méltányossági szempontból, ha a megjelenítés pontos, ha a mandátumokban kifejezett kollektív akarat és az egyes szavazói akaratok között elfogadható megfeleltetés (arányossági viszony) áll fenn, akkor minden politikai erő méltányosan (megérdemelten) kapja meg jussát, ami azzal jár, hogy nincs túlzott alul-, vagy fölül-reprezentáltság, ami arra utal, hogy a mandátumrészesedés ez esetben a szavazat-részesedés egyenes függvénye.

Politikai szempontból talán egy abszolút, illetve egy nem abszolút követelményre alapozhatjuk érvelésünket.

Az abszolút követelmény (és egyben alkotmányos alapelv), amely nélkül aligha beszélhetünk demokratikus választásról, a *választójog azonos értékűsége*, mely alapelv két részből tevődik össze. Az első rész értelmében minden választásra jogosult polgár *egyetlen választójoggal* rendelkezik, és minden szavazó *azonos számú szavazatot* adhat le, amit az „egy szavazó egy szavazat elv” fejezi ki. A második rész a *szavazati súlyegyenlőségre* vonatkozik, aminek értelmében számláláskor minden szavazat ugyanannyinak számít. Ez azzal támasztható alá, hogy minden egyes szavazat tulajdonképpen egy szavazói preferencia, és minden szavazói preferencia azonos súlyú (az állampolgárok közötti egyenjogúságra alapozva).

A nem abszolút követelmény (és nem is alkotmányos alapelv), de a demokratikus választás lényeges tartozéka, a *szavazatok mandátumra váltási értékegyesége*, azaz, a *szavazatok mandátumszerzési súlya*. Ez az elv nem követelheti meg a szavazatok mandátumszerzési súlyának teljes egyenlőségét, azt viszont mindenképp elvárhatja, hogy az eltérések ne legyenek jelentőségek.

E súlyegyenlőtlenségek minimalizálására ismét az arányos rendszerek jelent(het)nek megoldást. A súlyos aránytalanságok ugyanis a szavazatok mandátumátváltási értékének egyenlőtlenségét növelik, ez viszont rontja a mennyiségi képviseletet, és emellett túlzott pártkoncentrációhoz, a nagy- és kispártok közötti feszültségek mélyüléséhez, illetve a választásokon való részvételi arány csökkenéséhez vezethetnek. Mindez, a demokrácia hitelességét rombolhatja, legitimációs erejét gyengítheti.

Amint korábban is említettem, a mennyiségi képviselet felmérő-tájékoztató funkciót is betölthet, olyan értelemben, hogy a választási eredmények több szempontból is árulkodó jellegűek lehetnek.

Egyrészt, a politikai szereplők közötti megmérettetés egyfajta politikai felmérés, hiszen a pártok közötti erőviszonyok kerülnek nyilvánosságra.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselő

Másrészt, nem biztos azonban, hogy a választási eredmények a valós erőviszonyokat tükrözik, hiszen ezek az eredmények nagymértékben függenek az alkalmazott választási rendszer jellegétől. A szavazatrészesedések és a mennyiségi képviseletet jelentő mandátumrészesedések egymáshoz való aránylása értelemszerűen a választási rendszer mikéntjéről árul el fontos információkat (főleg, ha több választás eredményeit vizsgáljuk).

Harmadrészt, még ha a választási rendszer eredményez is némi torzítást az erőviszonyok körvonalazódásában, a szavazatrészesedések akkor is fontos mutatók maradnak az adott pártrendszer egyik vagy másik pártcsaládba történő besorolása terén. Ezen túl, a mennyiségi képviseletet meghatározó szavazatrészesedések az adott pártrendszer szerkezetének, belső dinamizmusának jobb megértéséhez is jelentős információkkal szolgáltathatnak.

Negyedrész, az arányos mennyiségi képviselet nemcsak a szavazópolgárokat ösztönözheti jobban a választásokon való részvételre, hanem új pártok megjelenésére is hatással lehet. Emellett, az arányos eredményekből adódóan, gyakoribb és összetettebb kormánykoalíciókötések révén a kormányzati politikát, a kompromisszumos döntéshozatalt is befolyásolhatja a képviselet mennyiségi aspektusa. Mindezek, az adott társadalom politikai kultúrájára lehetnek pozitív hatással.

Végül, ha nem alkalmaznak arányos rendszert egy adott demokráciában, de jelentős társadalmi igény mutatkozik rá, akkor magyarázó erővel bír – és egyben indokolt is lehet – a választási reform bevezetése, a megfelelőbb mennyiségi képviselet megvalósítása érdekében.

A felsorolt előnyök ismeretében joggal tehető fel a kérdés, hogy mégis miért ellenzi számos politikai szereplő az arányos(abb) választási rendszer bevezetését. Elfogadható érvnek tűnik, hogy a „túlzott” arányosság következtében túl sok párt kerülhet be a törvényhozó testületbe, ez a maga során politikai instabilitáshoz, a kormány (rendszer) nehézkes működéséhez vezethet. Milyen magyarázattal lehet azonban előállni abban az esetben, ha a politikai instabilitás veszélye nem tűnik valósnak, de a meghatározó politikai erők mégis ellenzik az arányosító választási reformot.

A részletesebb kifejtés helyett itt csupán annyit jegyzek meg, hogy az aránytalan választási rendszer mellett többnyire azok a nagypártok állnak ki, amelyek tudatában vannak, hogy a rendszert arányosító lépés egyértelműen hatalmi térvessztést jelentene számukra, a kisebb (és/vagy ellenzéki) pártok javára. Ennek fényében, a meghatározó – a fennálló választási rendszerből előnyt kovácsoló – pártok inkább érdekalapú, mintsem értékcentrikus motivációk alapján ellenezhetik az arányosítást.

Ami pedig a választópolgárok idevágó attitűdjét illeti, az ő szemükben az arányosságra irányuló demokratikus értékek háttérbe szorul(hat)nak, jelentéktelenné válhatnak, ha az adott kormány viszonylag eredményes, azaz, ha a polgárok elfogadhatónak érzik a tartalmi képviseletet.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Végezetül, úgy gondolom, a mennyiségi képviselet javítását szolgáló arányos rendszerrel szembeni érdekorientált és/vagy értékcentrikus ellenállás/támogatás kérdése egy többtényezős politikai „játzsma”, de ennek jobb megértése mindenképp igényli az adott választási és pártrendszer kellő ismeretét, az esetleges reformjavaslat indítványozóinak kilétét és szándékait, a javaslatra, illetve a reform kivitelezésére vonatkozó viták tartalmi aspektusait.

TARTALMI KÉPVISELET

A harmadik alapvető komponens ugyancsak a felhatalmazást követő második fázisként megjelenő *tartalmi képviselet*, amely a felhatalmazottak cselekedeteinek tartalmi aspektusára irányul, arra, hogy milyen (köz)ügyekben és milyen módon hoznak (hoznak) döntéseket a képviselők, illetve, hogy milyen mértékben sikerül megvalósítani a közösségi elvárásokat (Kérdődik, hogy a tartalmi képviselet is óhatatlanul magában foglalja a képviselő és képviselt közötti sajátos és bonyolult viszonyt, annak metamorfózisával együtt).

E komplex viszony három aspektusának bemutatását megelőzően célszerűnek vélem a felhatalmazáshoz szemantikailag kapcsolódó néhány fogalom rövid áttekintését. A politikai képviselet értelmezése során gyakran felmerülő kérdés, hogy tulajdonképpen mi is a szerepe, vagy milyen szerepet kell(ene) betöltenie a képviselőnek. Lényeges szempont továbbá az is, hogy milyen módon történik a döntéshozatal jogának átruházása, és ebből adódóan, hogy mekkora mozgástere van a döntésekben a képviselőnek. Nem mindegy ugyanis, hogy *szavazói felhatalmazásról*, vagy e fogalommal jelentésközelségben és/vagy tartalmi kötődésben álló (egyéni vagy testületi) *delegálásról*, *megbízásról*, akár *kinevezésről* van szó. A felsoroltak közötti jelentésetéréseket azért is vélem érdemesnek kiemelni, mert e fogalmak kihatnak a *felhatalmazás-képviselet*, a *képviselet-demokrácia*, illetve a *képviselet-autoritás* alapvető fogalompárokon belüli összefüggésekre is.

A *delegált* személy követi és többnyire „postás” gyanánt továbbítja az őt delegálók preferenciáit, anélkül, hogy komolyabb változtatási szándéka vagy lehetősége lenne, már azért sem, mert a delegálók és delegált között széles ideológiai átfedés feltételezhető (Fox – Shotts 2009).

A *megbízott* személy (akit egy testület, egy csoport vagy akár egy vezető egy-személyben megbízhat) nagyobb mozgástérrel rendelkezhet, mivel az esetleges utasítások mellett bizalmi emberként alapozhat saját kompetenciájára, támaszkodhat saját megítéléseire a döntéshozatalban. Ez azzal is magyarázható, hogy a megbízók jobban tisztelik és értékelik a kompetenciát, mint a delegálók (Fox – Shotts 2009), de a megbízott személynek nincs olyan mértékű autoritása a megbízókkal szemben,

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

mint amilyenel a demokratikus választásokon, a szabad mandátum elve alapján felhatalmazott képviselő rendelkezhet a választópolgárok fölött.³⁶

Egy személy *kinevezése* valamilyen politikai pozícióra egy vezető (vagy testület) által kevésbé demokratikus jellegű jogkörátruházás, mint a választópolgárok részéről történő képviselői felhatalmazás, hiszen nem mindegy, hogy valaki a választópolgárok széles körének tartozik felelősséggel, vagy a kinevező személy elvárásainak kell eleget tennie (Gratton 2024), a kinevezés bármikori visszavonásának lehetősége mellett.

Végül, említésre érdemes még egy, a felhatalmazáshoz (megbízáshoz, kinevezéshez) közel álló fogalom, a felhatalmazott *felelősségvállalása*, ami értelemszerűen nem téveszthető össze a későbbiekben tárgyalt *felelősségre vonással*. A felhatalmazással járó felelősségtudat már a mennyiségi képviseletnél is megjelenhet, de a (demokratikus) tartalmi képviseletnek mindenképp fontos részét képezi. A felelősségvállalás nemcsak azt jelzi, hogy a felhatalmazott (megbízott, kinevezett) személy felelősséggel tartozik felhatalmazóinak, hanem azt is feltételezi, egyfelől, hogy képes számolni saját döntéseinek, cselekedeteinek következményeivel, másfelől, hogy a felhatalmazott hisz abban, hogy a felhatalmazókra közvetlen hatással lévő események alakulása többnyire tőle függ (hiszen ezáltal nyer igazán értelmet a felelősségvállalás).

A *felhatalmazás és képviselet* kapcsán csupán annyit, hogy a jelen dolgozatban értelmezett felhatalmazás minden esetben képviseletet jelent, de nem minden képviselet vezethető vissza szavazópolgári felhatalmazásra, részint azért, mert demokratikus keretek között delegálással, megbízással vagy kinevezéssel is lehet képviseleti szerepet betölteni, részint pedig azért, mert egy személy adott közösség általi elismerése és elfogadása lehet képviseleti jellegű, formatív, demokratikus felhatalmazás

³⁶ A képviseletelméleten belül a képviselő tényleges szerepe máig vitatott kérdés. A fent említett lehetőségeken túl talán két, dilemmát jelentő kérdést emelnék itt ki, melyek egyaránt vonatkozhatnak a mennyiségi és a tartalmi képviseletre (érzékeltetve ezzel is, hogy a képviselet e két verziója megkülönböztethető, de nem különíthető el élesen egymástól).

Egyrészt, miként kezelendő, hogy a képviselőt lokálisan, egy kerület szavazói hatalmazzák fel, aztán ő a nemzet egészének képviselőjévé válik. Ahogy Robert Weissberg kiemeli, az Egyesült Államok vonatkozásában például az alapfeltevés az, hogy „a kongresszus, mint testület, az amerikai népet képviseli”, nem pedig az, hogy „a kongresszus minden egyes tagja saját kerületét képviseli” (Weissberg 1978: 535). A kollektív képviselet gondolatát Patricia Hurley is alátámasztja, ő azonban hangsúlyozza a képviselet kettős funkcióját, mondván, hogy szoros kapcsolat áll fenn a kollektív és a sajátos földrajzi-területi (*dyadic*) képviselet között (Hurley 1982).

Másrészt, a hagyományos megközelítés értelmében, saját támogatói hatalmazzák fel a képviselőt, hogy kompetenciájának megfelelően képviselje a helyi érdekeket, miközben valós annak az esélye, hogy az egyéni képviselő a hatalmi szempontból erősen hierarchizált pártvezetésnek és pártprogramnak alárendelve, a vezetők által megszabott irányelvet fogja képviselni, kiváltképp, ha pártelvű demokráciában egyre nagyobb teret kap a vezérelvűség (igaz, ebben az esetben felhozható érv, hogy a választópolgárok zöme jóval nagyobb hangsúllyal a preferált pártra való tekintettel szavaz a jelöltre, vagyis a párt az elsődleges, nem az egyéni jelölt). Ennek ellenére, mégiscsak megjelenik egy sajátos kettősség a jelölt egyéni támogatottságára irányuló törekvése és pártjának támogatottsága között (Carey – Shugart 1995), illetve a képviselő egyéni döntési törekvése, és pártjának vezetői szinten történő döntési lehetősége között.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

nélkül (David Plotke álláspontjával ellentétben³⁷), mint például a tömegrendezvények során tapasztalható *akklamáció*, ami értelemszerűen egy nyilvános, a vezető (vezér?) személyére vonatkozó megerősítés, mi több, a képviseleti „igénybejelentés” széles körű elfogadása. Való igaz, hogy „népi”, és ilyen értelemben lehet(ne) demokratikus, de ez nem formális, jogi felhatalmazás.

Az *autoritásnak* a *képviselethez* való sajátos viszonyából aligha lehet kizárni a felhatalmazás fogalmát. Mivel a választások révén történő felhatalmazás hatalommal, azaz, a mások fölötti irányítás jogával ruházza fel a képviselőt, ezért megalapozott a következtetés, hogy minden képviselő autoritással bír azok fölött, akikért cselekszik, illetve, hogy minden, így szerzett autoritás egyben képviseleti is. E kölcsönösségi viszony érvényességéhez tehát *demokratikus választások útján történő felhatalmazásra* van szükség. Ellenkező esetben a kölcsönösség a két fogalom között nem áll fenn. Példák egész sora támaszthatja alá állításom.³⁸

A fentebb említett, képviselő és képviselt közötti komplex viszony alapvető aspektusainak egyike a *képviselet tárgyának forrása*, konkrétan az, hogy létezik-e a képviseleti felhatalmazást megelőző „társadalmi szubsztrátum”, a maga rögzített preferenciájával, amit aztán képviselni kellene (hagyományos értelmezés), vagy ezzel ellentétben, arról van szó, hogy nem létezik egy ilyen egységes közösségi preferencia a képviselet létrejöttét megelőzően (konstruktivisták megközelítés). Ez utóbbi értelmében a közösség tagjainak törekvése nem irányulhat tehát eleve nem létező preferenciák megvalósítására, jóval inkább az történik, hogy a polgárok a preferált pártjaik, a megválasztott vezetőik által megformált „közügyek” mellett állnak ki, azok megvalósítására fordítják figyelmüket. A közösségi preferenciák tehát fokozatosan, a képviselet létrejöttét követően bontakoznak ki, a képviseleti folyamat során formálódnak.

A hagyományos képviseletfelfogáshoz képest a konstruktivisták felfogásában előtérbe kerül a politikai képviselet kreatív jellege (*creative aspect*) és performatív aspektusa (*performative aspect*). Ezt a gondolatmenetet támasztja alá, többek kö-

³⁷ Plotke ideillő álláspontját találóan fejezi ki egyik kiváló tanulmányának címe is: *Representation is democracy* (Plotke 1997).

³⁸ *Képviselet-autoritás*: egy vállalat elnöke (tulajdonosa) felkérheti egyik bizalmi emberét, hogy képviselje a céget egy nemzetközi fórumon. A felkért személy képviselői szerepben vesz részt a tárgyaláson, ez azonban nem jelenti, hogy autoritása van a cég, kiváltképp az őt felkért elnök fölött (nem is beszélve, hogy e megbízás távolról sem politikai jellegű). Politikai keretek között, például az egyik legnagyobb diplomáciai rangot birtokló nagykövét saját hazáját képviseli, ő tulajdonképpen az államfő, „személyes képviselője”, de ez nem jelenti azt, hogy a nagykövetség autoritása lenne az államfő, vagy a hazája polgárai fölött.

Autoritás-képviselet: egy katonatiszt például autoritással rendelkezik beosztottjai fölött, ebből nem következik szükségszerűen, hogy a tiszt képviseli is őket. Politikai értelemben, az öröklés útján átruházott jogos hatalom (autoritás) birtokosának nem kell szükségszerűen – mai értelemben vett – képviseleti hatalomgyakorlást folytatnia.

A *képviselet-autoritás* vagy az *autoritás-képviselet* fogalom-kettős tehát néha együttműködik, néha nem, de ez nagymértékben függ attól, hogy szavazás útján történő választói felhatalmazásról, delegálásról, megbízásról, netán kinevezésről van adott esetben szó.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

zött Saward is, aki szerint a képviselet nem akkor kezdődik, amikor a jelöltet felhatalmazzák a választók, hanem inkább akkor, amikor a képviselő általi cselekedetek megjelenítik a képviseletet a politikában. Ez azáltal jön létre, hogy a képviselő igényt támaszt rá, és követeléssel lép fel másokért (és magáért) beszélni, értük kiállni, a képviseletre hivatkozva.³⁹

Be kell látnunk, hogy ez más, mint a közösség (választók) előre „megadott” nézeteinek, érdekeinek a közzsférában való megjelenítése, ugyanis a képviselő aktív és kreatív tevékenysége során csábítja a polgárokat („célpontokat”) képek, szimbólumok, és egyéb eszközök bevetésével, és nyomatékosan tudatosítja bennük, hogy voltaképpen mi is az, amit ő képvisel.⁴⁰

Második aspektusként a felhatalmazás során létrejött *jogok és felelősségek változását* lehet kiemelni. A példa kedvéért, ha „A” polgár közügyekben való mérlegelésre, és olyan döntésekre jogosítja fel „B” polgárt, mely döntések reflektálják „A” akaratát, akkor kérdés, hogy ki a felelős „B” cselekedetiért. A klasszikussá vált Hobbes-i érvelés, hogy a felhatalmazott cselekedeteiért „A” a felelős, hisz amit „B” tesz olyan, mintha „A” cselekedné (Hobbes 2001: 187–189). Demokratikus megközelítésben értelemszerűen a képviselő tehető felelőssé saját cselekedeteiért, kérdés, persze, milyen mértékben és módon vonható ő felelősségre.⁴¹ Lehet, hogy a válasz nem is annyira egyértelmű, az viszont kevésbé tűnik elfogadhatónak, hogy a felhatalmazott jogai bővüljenek, felelőssége csökkenjen, miközben a felhatalmazó jogai csökkennek, miközben felelőssége nő. Jóval inkább egyfajta egyensúlynak kell fennállnia a két fél jogai és felelősségei tekintetében (Pitkin 1967: 38–43).

E gondolathoz kapcsolódik a harmadik aspektus, a *képviselő és képviselt autonómiájának* kérdése. Világos, hogy egy fogalom alapelemeit, vagy az egyes alapelemeken belüli részkomponenseket nemcsak „békés” jellegű, komplementer összefüggések jellemeznék, hiszen ezek akár egymással szembenálló elemek is lehetnek. Ilyen helyzet állhat fenn például a képviselő és képviselt autonómiája mentén, de az alapvető feladat ennek kapcsán nem a szembenállásból felmerülő esetleges konfliktus palástolása, hanem inkább az, hogy megoldást kell találni, vagyis törekedni kell a képviselők és képviselték autonómiájának egyidőben történő megőrzésére, biztosítására (Pitkin 1967).

Ez akkor lehetséges, ha a képviselőnek lehetősége van saját belátása szerinti döntéseket hozni a képviselték érdekében (szabad mandátum elvén nyugvó, bizalomalapú képviselet), a képviselték autonómiája pedig azáltal lehet biztosított, ha preferenciájuk megvalósításának mértéke szabja meg, hogy milyen megítélésben

³⁹ Lásd Saward 2014, 2010, 2012, (illetve Saward gondolatait) Wolkenstein 2021: 271.

⁴⁰ Lásd Disch 2015, (valamint Disch idevágó álláspontját) In Wolkenstein 2021: 5, 7.

⁴¹ Ezen a ponton is világossá válik, hogy az egyes alapelemek összefüggésben vannak egymással. A tartalmi képviselet szerves komponenseként jelen levő képviselő-képviselt viszonya itt közvetlenül kapcsolódik a negyedik alapelemhez, a képviselő számon kérhetőségéhez.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

részesítik képviselőjüket. Ha elégedetlenségük indokolt, akkor rendelkezésükre áll a számon kérhetőség lehetősége.

Összegezve, a képviseltek felhatalmazói szerepben döntési jogkörrel ruházzák fel a képviselőt annak felelősségre vonhatóságának feltételével (Pitkin 1967), úgy, hogy a képviselő maga el is fogadja, hogy e jogátruházással csakis állandó felelősségre vonhatóság mellett gyakorolhatja a ráruházott hatalmat. A képviseltek e kettős szerepe (felhatalmazás, felelősségre vonhatás) demokratikus korlátokat szab a képviselőnek, hogy minél kevésbé hozhasson a képviseltek érdekeitől, céljaitól független döntéseket.⁴²

Záró gondolatként, úgy vélem, a demokratikus politikai képviselet fogalmának jobb megértéséhez járulhat hozzá, ha a szavazói felhatalmazással létrejött mennyiségi és tartalmi képviseletet nemcsak megkülönböztetjük, hanem bizonyos szempontok mentén össze is hasonlítjuk.

Ebből a megfontolásból, a tartalmi képviselettől eltérően a mennyiségi képviselet értelemszerűen nem a jövőre, hanem a jelenre irányul. A parlamentben kialakult számszerűséget pontosan lehet tudni a parlamenti választási eredmények nyilvánosságra hozatalának pillanatában, míg a tartalmi képviseletről majd csak a jövőben lehet bizonyosságot szerezni.

Másrészt, az előző gondolathoz kapcsolódóan, a tartalmi képviselet eredménye esetről esetre, közügyről közügyre változhat, eltérően a mennyiségi képviselettől, ami változatlan marad egy teljes cikluson át, feltéve, hogy nem következik be szélsőséges helyzet (például időközi választás). Ez utóbbi olyannyira konkrét és világos statisztikában mérhető le, hogy nem képezi vita tárgyát, míg a tartalmi képviselet jelentős mértékben szubjektív megítélés kérdése, bizonytalanabb jelleget öltve tehát, mint a mennyiségi képviselet.

A mennyiségi képviselet esetében, továbbá, meghatározott területi vagy kerületi egységekben zajlik a felhatalmazás,⁴³ ami azt jelenti, hogy az adott választóegységnek konkrét képviselője van, majd az egyes kerületek képviselőinek matematikai összege adja ki a teljes parlamenti létszámot, amelynek tehát az egyes kerületek képezik a mennyiségi alapját.⁴⁴ A tartalmi képviselet esetében is felmerül az egyes területi egységek képviselete, de ez többnyire eltörlül a parlament egészének kép-

⁴² A képviselők-képviseltek viszonyából kiindulva találó Nadia Urbinati „pártfogásos” képviseletértelmezése (*representation as advocacy*). A képviselet elsődleges szerepe, véli a szerző, nem a különböző érdekek aggregálása, hanem a szabadság (jelen)létéhez szükséges nézeteltérések fenntartása. Szerinte a képviselet kétféle „pártfogását” különböztethetjük meg: egyfelől, a képviselők szenvedélyes elköteleződését a választók érdekei (ügyei) iránt, másfelől, a döntésekben való viszonylagos képviselői autonómiát (Urbinati 2000). E megközelítés segítségünkre lehet a pusztán szavazásrészesedésen, illetve a hiteles mérlegelésen nyugvó – azaz a többségi és a konszenzusos demokrácia elemeit ötvöző – diskurzív (delibertív) demokrácia mélyebb megértésében.

⁴³ Nem is beszélve arról, hogy az elemzők is gyakran „lemennek” kerületi szintre elemzéseik során.

⁴⁴ Természetesen, vegyes választási rendszerek esetében nem hagyható figyelmen kívül, hogy az egyéni kerületi képviselőkhöz hozzáadódnak a különböző listákról bejutott képviselők is.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

viseleti szerepe mellett, hiszen az egyes képviselők**ből** álló testület egésze a „nemzet szava”.⁴⁵ A két képviselet közötti súlyeltolódás nem fogja feloldani az egyéni és a kollektív képviselet között fennálló dilemmát, de a képviselet fogalmának felbontása mennyiségi és tartalmi komponensekre, úgy vélem, jobban rávilágít a két képviselet-értelmezés között húzódó feszültségre, és talán enyhíti is azt valamelyest.

Végezetül, a képviselet fogalomszerkezetének negyedik elemét képező számon kérhetőség szempontjából világos, hogy a mennyiségi képviselet értelmezési tartományában nincs helye a képviselő felelősségre vonhatóságának (van helye viszont a felelősségvállalásnak), a számon kérhetőségre ugyanis csak a tartalmi képviselet esetében kerülhet sor, demokratikus keretek között.

SZÁMONKÉRHETŐSÉG⁴⁶

A képviselő-képviselt bonyolult viszonyának sajátos intézményes kifejeződése, a képviselet alapvető demokratikus garanciája, a *számon kérhetőség*, mely lehetőség voltaképpen a képviselők *számonkérésében vagy felelősségre vonásában* ölt testet. Ez a komponens is dialektikus jelleget kölcsönöz a képviseletnek, hiszen az *abszolút szabad mandátum elve* és a *visszahívhatóság* (visszahívó népszavazás) közötti széles spektrum képezi a mozgásterét.

A *szabad mandátum elvének* lényege,⁴⁷ hogy a képviselő és képviselt közötti jogi függőség gyakorlatilag megszűnik a választásokat követően, ami a képviselő igencsak kibővült jogkörére utal. A szabad mandátum elve szerint a képviselők választóik utasításától függetlenül láthatják el feladatukat, ami a parlamenti szuverenitás alkotmányos berendezkedésének szerves része (például az Egyesült Királyság).

A mindennapi politikai gyakorlatban az abszolút szabad mandátum elve a pártelven – szigorú frakciófegyelmen – nyugvó parlamenti működés irányába mutat, és ahogy Salamon László is fogalmaz, a képviselő „működésének egyetlen zsinórmértéke a köz érdeke, *amit tevékenysége során saját maga értelmez*”,⁴⁸ (többnyire a pártvezetés elképzeléseivel összhangban). Alapvető kérdésként tételeződik azonban, hogy a szabad mandátum elvére hivatkozva a képviselő mennyire tekinthet el

⁴⁵ Robert Walpole idevágó gondolatait (1733), Edmund Burke bristoli választási beszédét (1774), illetve az 1791-es francia alkotmányban rögzítetteket („a megyékben megválasztott képviselők nem az egyes megyék képviselői lesznek, hanem az egész nemzeté”) jóval megelőzően már a 17. században megfogalmazódott, hogy a képviselőt meghatározott kerület hatalmazza fel, de „ha már megválasztották és a parlamentben ül, hivatalát az egész nemzet javára látja el” (Coke 1628).

⁴⁶ A tisztázás kedvéért, nem gondolom tévedésnek, ha az *accountability kifejezést* számon kérhetőségnak, elszámoltathatóságnak, vagy akár felelősségre vonhatóságnak fordítjuk. A fontosabb tartalmi különbség a számon kérhetőség és számonkérés, az elszámoltathatóság és elszámoltatás, illetve a felelősségre vonhatóság és a felelősségre vonás között áll fenn.

⁴⁷ Lásd többek között Tóth 2018, Erdős 2017, Cservák 2002.

⁴⁸ Salamon 2014.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

a választói akaratokból fakadó, netán a saját maga vagy pártja által a kampányban megfogalmazott, vagy a későbbiekben beígért programpontoktól. Ez nem jelentéktelen szempont, mivel az abszolút szabad mandátum elvének érvényesülése⁴⁹ azzal a valós veszéllyel jár(hat), hogy a képviselői pozícióért versengő felek közötti vetélkedés lényege az lesz, hogy ki képes szebbet és kívánatosabbat ígérni a választópolgároknak (Cservák 2002). Lássuk be, ez a lehetőség akkor sem tűnik megnyugtatónak a demokratikus részvétel normatív szempontjai alapján, ha a négyéves ciklus végén a választópolgárok teljes mértékben kifejezhetik elégedetlenségüket a képviselővel (párttal) szemben, újabb választásukkal.

A számonkérhetőség mindenképp intézményi szinten történik, de fontos megkülönböztetni a szavazók általi számon kérhetőséget attól, amely a politikai szereplők között zajlik, akár a hatalmi ágak közötti, akár kormány-ellenzéki megosztás mentén.

A politikai szereplők egymás közötti számon kérhetőségének módjai az alkotmányban lefektetett intézményes berendezkedéstől (parlamentari, elnöki, vegyes demokrácia), a pártrendszeren belüli mindenkori erőviszonyoktól (kétpártrendszer, sokpártrendszer, domináns pártrendszer), és nem utolsósorban az adott ország politikai kultúrájától függ jelentős mértékben.

A szavazók részéről jövő két legismertebb számon kérhetőségi lehetőség a mindenkori következő választás (leváltás), illetve a *visszahívhatóság*. Ez utóbbi egy olyan jogi procedúra, melynek értelmében a választók visszahívhatják népszavazás révén a korábban felhatalmazott személyt a megválasztott pozíciójából, még a ciklus befejezése előtt. A visszahívhatóság mellett szóló alapvető érv, hogy közvetett demokráciában a szakértelemmel bíró képviselő akár hosszabb időre is megváltoztathatja véleményét, ami a választók véleményétől eltérő lehet, ez viszont a választói akarat ellentétes hatalomgyakorlást eredményezhet. Igaz, a következő választásokon van lehetőség helyre billenteni a felborult egyensúlyt, de kérdés, hogy indokolt-e olyan hosszú időt várni (ciklus vége) a helyreállításra. Ennek megválaszolására hozható fel, hogy „a klasszikus értelemben felfogott közvetett demokrácia nem szűkíthető le a választásnapra történő döntésre. A nép általi megbízás, a képviselet csak akkor működhet hatékonyan, ha mind a szavazás előtt, mind utána kiegészül a folyamatos részvétellel” (Kukorelli 1989). A visszahívásnak egyfelől legitimitás-növelő szerepe van, azáltal, hogy egy nem támogatott politikust (politikai erő) a polgárok visszahívhatnak, másfelől azonban legitimitás-csökkentő hatása is lehet, például azért, mert a visszahívást a választásra jogosultak egy szűkebb rétegének támogatásával kezdeményezhetik, elit-érdekeket szolgálva ezzel.

⁴⁹ Ami azt is jelenti, hogy a korábbi ígérek nem igazán kötik a képviselőt, nem kell magát azokhoz tartania.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

A visszahívó népszavazást nem szabad összetéveszteni sem az előrehozott, sem pedig az időközi választással. A visszahívó szavazást a szavazók, az előrehozott választást pedig a politikusok kezdeményezik, az időközi választásra viszont képviselői „üresedés” miatt kerülhet sor.⁵⁰

Összegezve, a képviseltek részéről történő felelősségre vonhatóság egyik pólusa tehát a *visszahívhatóság*, amelynek intézményesítése „a demokrácia letéteményes öre, a népszuverenitás valóságos érvényesülésének záloga” (Cservák 2002), míg a másik pólusa az *abszolút szabad mandátum elve*. Ez utóbbi célja tehát, hogy függetlenséget biztosítson a képviselők számára, melynek értelmében a képviselő saját meggyőződése és lelkiismerete alapján hozhatja meg döntéseit a köz érdekében, úgy, hogy leadott szavazata és/vagy véleménye miatt mandátuma nem vonható vissza, annak lejárta előtt (Tóth 2018).

A képviselői függetlenség mellett szóló érvek egyike, hogy a modern demokráciákban a képviselők a közösség egészének érdekei mellett állnak ki, nem szorítkozhatnak saját kerületükben a lokális érdekcsoportok kívánságainak teljesítésére.

Másodsorban, számos olyan jellegű közügy merül fel, amely kapcsán az „átlag” választópolgárok nem rendelkeznek kellő kompetenciával és/vagy információval, ezért nem biztos, hogy megfelelő módon ítélik meg a hozzáértő képviselő munkáját.

Harmadsorban, gyakran megesisik, hogy a képviselő az ország hosszú távú érdekei mentén hoz adott kérdésekben hátrányos intézkedést, kiváltva a választópolgárok nemtetszését. Nem tűnik megalapozott lépésnek, hogy az ilyen népszerűtlen rövidtávú intézkedések indokolják a képviselő visszahívását.

Végül, egyik legfontosabb érv, hogy a képviselők gyakori, vagy akár folyamatos visszahívása működésképtelenné teheti a parlamentet (Tóth 2018).⁵¹

⁵⁰ Értelemszerűen, a visszahívó népszavazás előmozdítója a szavazói elégedetlenség. Az előrehozott választást általában az a fél szokta kezdeményezni, aki – saját megítélése alapján – helyzeti előnyre tehet szert egy, a ciklus vége előtti választással. (Az előre hozott választást a parlamenti demokráciában az ellenzék, vagy a kormány kezdeményezi, az államfő beleegyezésével, a vegyes – francia – rendszerben pedig többnyire az államfő kezdeményezheti).

⁵¹ A képviselői visszahívással szembeni (meggyőző) érvek ellenére több országban is áll a visszahívás intézménye, „visszahívási választás” (*recall election*) néven. Lásd többek között: Argentína; Peru; Ecuador; Kolumbia; Venezuela; Kanada (BILL C-269/1999) (Noha Kanadában a kezdeményezés nem lett sikeres (<https://www.parl.ca/DocumentViewer/en/36-2/bill/C-269/first-reading/page-25>); az A. E. Á.; Egyesült Királyság (Recall of MPs Act 2015); Svájc (néhány kantonja); Japán; Fülöp-szigetek. Csupán a példa kedvéért: Kaliforniában működik a visszahívási választás, noha kevés petíció jut el a tényleges szavazásig, ugyanis 1913-tól öt ilyen kezdeményezés volt sikeres. Arnold Schwarzenegger például egy ilyen szavazás révén lett Kalifornia kormányzója, 2003-ban (Tóth 2018).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Összegzés

A képviselet – jelen dolgozatban ismertetett – fogalomszerkezeti megközelítése tulajdonképpen az általános értelemben vett reprezentáció sajátos interpretációja, mely a fogalom széles spektrumú értelmezési tartományát szűkíti le a politika mezsgyéjére. Oly módon teszi e leszűkítést, hogy közben a képviselet minden egyes komponense, a maga során, új jelleggel (tartalommal) bővíti a fogalom – politikai keretek közötti – jelentéstartományát.

A négy alapvető komponens elsője, az *ember-ember közötti sajátos viszonyról* szól, kizárva ezzel a tárgyai jellegű reprezentáció-értelmezések sokaságát.

A hasonlóságot kihangsúlyozó, felhatalmazással létrejövő, deszkriptív jellegű *mennyiségi képviselet* egyértelműen politikai töltetet és bizonyos értelemben demokratikus jelleget kölcsönöz a képviseletnek, hiszen a szavazópolgárok politikai/pártpreferenciáinak parlamenti levetülését helyezi a középpontba, azzal a két lényeges kiegészítéssel, hogy a parlamenti mandátumokban kifejezett politikai és pártpreferenciák háttérében szociológiai tényezők is fontos szerepet játszhatnak, illetve, hogy „méltányossági” (demokratikus) szempontként kell szemmel tartani a szavazói akaratok arányos parlamenti levetülését.

A felhatalmazás második fázisát jelentő, szubsztantív töltetű, *tartalmi képviselet* tovább erősíti a képviselet politikai, illetve demokratikus jellegét, de ez utóbbi egyik alapvető feltétele, hogy a közérdek szolgálatát végzendő képviselők közügyi döntései összhangban legyenek az alkotmányban rögzített alapértékekkel. E komponens egyik sajátos, de alapvető kérdése, hogy vajon létezik-e egy társadalmi szubsztrátum, a maga, eleve adott közérdekével, vagy a közügyek zömét a felhatalmazottak választják ki és fogalmazzák meg, úgy, hogy a politikai elit maga adja apránként a társadalom tudtára, hogy tulajdonképpen mit is fog majd képviselni.

A felhatalmazás két fázisra bontásának elsődleges célja nem a mennyiségi és tartalmi képviselet közötti differenciák áthidalása, hanem a képviselet komplexitásának érzékeltetése, e két lényegi komponens közötti különbségek kihangsúlyozásával.

A képviselők *számon kérhetősége*, mint negyedik alapelem, a politikai képviselet demokratikus vonását erősíti tovább, hiszen nyomatékosítja, hogy a felhatalmazás feltételekhez kötött, amelynek legmarkánsabb verziója a képviselőnek a képviseltek általi visszahívhatósága.

Összegezve tehát, míg az ember-ember viszonyára irányuló komponens minden más jellegű reprezentációt kiszűrve a képviseletet politikai terepre tereli, illetve a második és harmadik elemek a politikai jelleget megerősítve a képviselet demokratikus voltát is előtérbe tolják, addig a számon kérhetőség a fogalom demokratikus jellegét erősíti tovább. A négy alapvető elem „önálló” életet is élhet, külön-külön behatározható elemzések tárgyát képezheti, de együttesen, egymás kölcsönös függésében és kiegészítésében – megítélésem szerint – a demokratikus politikai képviselet fogalmának legalapvetőbb aspektusait fedik le.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Irodalom

- Adams, J.: „Letter to John Penn” (1852–1865). In: Pitkin, H. (1967): *The Concept of Representation*. University of California Press, Los Angeles.
- Ankersmit, F. R. (2002): *Political Representation*. Stanford, Stanford University Press
- Balogh L. (2012): „A politikai reprezentáció színeváltozásai”. *Collegium Doctorum*, VIII. évf.: 117–127.
- Bayer J. (2001): *A politikai gondolkodás története*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Birch, A. (1971): *Representation*. London, Pall Mall Press Ltd.
- Bosc, Marc – André Gagnon (eds.) (2017): *House of Commons Procedure and Practice* (3rd ed.) https://www.ourcommons.ca/procedure/procedure-and-practice-3/ch_04_1-e.html (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Bourdieu, P. (1992): „Identity and Representation”. In: Bourdieu, P. (1992): *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Polity Press https://is.muni.cz/el/fss/podzim2010/SOC251/10_1_10-Bourdieu.pdf (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Burke, E. (1770) (3rd ed.): *Thoughts on the Cause of the Present Discontent & Speeches* https://en.wikisource.org/wiki/Thoughts_on_the_Cause_of_the_Present_Discontents (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Carey, J. M. – Shugart, M. (1995): „Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas”, *Electoral Studies*, 14/34: 417–439. https://web.pdx.edu/~mev/pdf/PS410_Readings_2014/CareyShugart.pdf (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Coke, E. (1628): *Institutes of the Laws of England*. In: Fisichella, D. (2000): *A politikatudomány alapvonalai*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Csepeli Gy. (1997): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Cservák Cs. (2002): „A parlamenti képviselők visszahívhatósága”. <https://jesz.ajk.elte.hu/cservak11.html> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Diamond, L. (2002): „Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes”. *Journal of Democracy*, Johns Hopkins University Press, 13/2: 21–35.
- Dieckmann, W. (1969): *Die Sprache in der Politik (A politika nyelve)*. In: Szabó M. (1998): *A politikai tudáselméletek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, II. fejezet.
- Disch, L. – van de Sande, M. – Urbinati, N. (eds.) (2020): *The Constructivist Turn in Political Representation*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Disch, L. (2015): „The Constructivist Turn in Democratic Representation: A Normative Dead-End?” *Constellations*, 22(4): 487–499.
- Disch, L. (2011): „Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation,” *American Political Science Review*, 105(1): 100–114.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Erdős Cs. (2017): „Az országgyűlési képviselők mandátumának alapjai és az intézménnyel kapcsolatos legfontosabb kihívások”. *Parlamenti Szemle*, (2): 7–26.
- Farrand, M. (ed.) (1927): *The Records of Federal Convention of 1787*. New Haven.
- Fox, J. – Shotts, K. W. (2009): „Delegates or Trustees? A Theory of Political Accountability”. *The Journal of Politics*, 71/4: 1225–1237.
- Freeden, M. (2008): *Ideologies and Political Theory*. Clarendon Press, Oxford.
- Friedrich, J. C. (1950): *Constitutional Government and Democracy*. Ginn & Co., Boston
- Gallie, W. B. (1956): ‚Essentially Contested Concepts’. *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 56.
- Glăveanu, V. P. – Tanggaard, L. (2014): „Creativity, identity,, and representation: Towards a socio-cultural theory of creative identity”. *New Ideas in Psychology*, 34: 12–21.
- Grant, R. – Keohane, R. O. (2005): “Accountability and Abuses of Power in World Politics”. *American Political Science Review* 99 (February): 29–44.
- Gratton, P. (2024): „Principal-Agent Relationship: What It Is, How It Works, and New Developments”. <https://www.investopedia.com/terms/p/principal-agent-relationship.asp> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Grazia, De A. (1951): *Public and Republic*. Alfred A. Knopf Inc., New York.
- Guntermann, E. (2019): „Why electoral reform might improve representation and why it might make it worse”. *Canadian Public Administration*, 62/1: 56–76.
- Hare, Th. (1873): *The Election of Representatives, Parliamentary and Municipal*. Longmans, Green, London.
- Hobbes, Th. (2001): *Leviatán*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Howarth, C. (2011): *Representation, Identity, and Resistance in Communication*. Palgrave Macmillan, London.
- Hurley, P. (1982): „Collective Representation Reappraised”. *Legislative Studies Quarterly*, VII: 119–136.
- Körösényi A. – Illés G. – Gyulai A. (2020): *Az Orbán-rezsim. A plebiszciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Körösényi A. (2019): *Manipuláció és demokrácia*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Körösényi A. (2005): *Vezér és demokrácia*. L’Harmattan Kiadó, Budapest.
- Krook, M. L. (2010): „Women’s Representation in Parliament: A Qualitative Comparative Analysis”. *Political Studies*, (58): 886–908.
- Krook, M. L. (2009): *Quotas for Women in Politics: Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*. Oxford University Press, Oxford.
- Kukorelli I. (1989): *A jogállamért!* Püski-Tit-Vita, Budapest.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Mansbridge, J. (2003): „Rethinking Representation”. *American Political Science Review*, 97(4): 515–28.
- Mclean, I. (1993): „Forms of Representation and Systems of Voting”. In: Held, D. (ed.): *Political Theory Today*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mill, J. S. (1867): *A képviseleti kormány*. Pest, Emich Gusztáv tulajdona (ford: Jánosi Ferencz).
- Nagy L. (2015a): *Választás és arányosság*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Nagy L. (2015): „Arányossági számítások Kanada választási rendszerében”. *Politikatudományi Szemle*, XXIV/1. 135–158.
- Nohlen, D. (1984): „Two Incompatible Principles of Representation”. In: Lijphart, A. – Grofman, B.: *Choosing an Electoral System*. Praeger Publisher, New York.
- Pennock, R. – Chapman, J. (eds.) (1968): *Representation*. Atherton Press, New York.
- Pitkin, H. (1967): *The Concept of Representation*. University of California Press, Los Angeles.
- Plamenatz, J. (1973): *Democracy and illusion: An examination of certain aspects of modern democratic theory*. Longman, London.
- Pléh Cs. (2004): „Reprezentáció”. *Magyar Virtuális Enciklopédia* http://www.hunfi.hu/nyiri/enc/1enciklopedia/fogalmi/pszich_kog/reprezentacio.htm (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Plotke, D. (1997): „Representation is Democracy”. *Constellation*, 4/1: 19–34.
- „Political Representation”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2018 <https://plato.stanford.edu/entries/political-representation/> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Rehfeld, A. (2011): „The Concepts of Representation”. *The American Political Science Review*, 105/3: 631–641.
- Rehfeld, A. (2006): „Towards a General Theory of Political Representation”. *The Journal of Politics*, 68/1: 1–21 <https://www.jstor.org/stable/10.1111/j.1468-2508.2006.00365.x> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Rehfeld, A. (2005): *The Concept of Constituency: Political Representation, Democratic Legitimacy and Institutional Design*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Reynolds, A. (2006): „Electoral systems and the protection and participation of minorities”. *Minorities Rights Group International*, UK <https://aceproject.org/ero-en/topics/electoral-systems/Electoral%20Systems%20and%20the%20Protection%20and%20Participation%20of%20Minorities.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Salamon L. (2014): „Az országgyűlési képviselők jogállása”. In: Schanda B.–Trócsányi L. (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. Orac Kiadó, Budapest.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Saward, M. (2014): „Shape-shifting representation”. *American Political Science Review*, 108(4): 723–736.
- Saward, M. (2012): “Claims and Constructions.” *Contemporary Political Theory*, 11 (1): 123–127.
- Saward, M. (2010): *The Representative Claim*. Oxford University Press, Oxford.
- Saward, M. (2009): „Authorisation and Authenticity: Representation and the Unelected”. *Journal of Political Philosophy*, 17: 1–22.
- Saward, M. (2006): „The Representative Claim”. *Contemporary Political Theory*, 5(3), 297–318.
- Schwartz, L. N. (1988): *The Blue Guitar: Political Representation and Community*. Chicago, University of Chicago Press.
- Schweber, H. (2016): „The limits of political representation”. *American Political Science Review* 110(2): 382–396.
- Schumpeter, A. J. (1976) [1942]: *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York, Harper & Row Publisher.
- Spafford, D. (1985): „Mill’s Majority Principle”. *Canadian Journal of Political Science*, XVIII.
- „Theories of Representation”. *The Politics Shed* <https://sites.google.com/site/the politicsteacherorg/theories-of-representation> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Tóth P. (2018): „Mandátum bérbeadó! – A képviselők függetlenségének korlátai”. <https://arsboni.hu/mandatum-berbeado-a-kepviselok-fuggetlensegenek-korlatai/> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Urbinati, N. – Warren, M. (2008): „The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory”. *Annual Review of Political Science*, 11: 387–412.
- Urbinati, N. (2000): „Representation as Advocacy: A Study of Democratic Deliberation”. *Political Theory*, 28: 258–286.
- Vieira, M. – Runciman, D. (2008): *Representation*. Polity Press, Cambridge.
- Warren, M. (2001): *Democracy and Association*. Princeton University Press (Ch. 1) <https://catdir.loc.gov/catdir/samples/prin031/00035957.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Warren, M. – Castiglione, D. (2004): „The Transformation of Democratic Representation”. *Democracy and Society*, 2(1): 5–22.
- Weber, M. (1998): *Tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Weber, M. (1996): *Gazdaság és társadalom 2/3*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- Weber, M. (1987): *Gazdaság és társadalom I*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Weissberg, R. (1978): „Collective vs. Dyadic Representation in Congress”. *American Political Science Review*, 72/2: 535–547. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1954109.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Wolkenstein, F. (2021): „Revisiting the constructivist turn in political representation”. *European Journal of Political Theory*, 23/2. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14748851211055951> (Utolsó letöltés: 2024. 12. 02.)
- Young, I. M. (2002): *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press, Oxford.
- Young, I. M. (1986): „Deferring Group Representation”. In: Kymlicka, W. – Shapiro, I. (eds.): *Nomos: Group Rights*. New York University Press, New York.